

ÚVOD

Literárně kritický odkaz Vítězslava Háška je jistě dosud nejméně známou a oceněnou částí díla tohoto autora. A přece není pochyby o tom, že se Hášek podílí velkou měrou na utváření kritických názorů básnické generace, která měla mimořádný význam v celém našem kulturním a vůbec národním životě 19. století. Vůdčí představitelé generace — Neruda a Hášek — ovlivňovali vývoj tohoto života nejen svou tvorbou básnickou, ale i svým působením kritickým. Tato část jejich díla — porovnána s jejich dílem básnickým — zdá se snad z časového odstupu druhořadá. Avšak k jejímu podceňování se může dát svěst jen ten, kdo ji posuzuje samu o sobě, bez zřetele k souvislostem dobovým i společenským, bez přihlídnutí k půdě, z níž tato kritická činnost vyrůstala a kterou zároveň kypřila.

Básníkům let šedesátých připadl úkol, aby se stali mluvčími nové etapy dějinného vývoje českého. Proti nim se postavili všichni, kteří tento vývoj chtěli v zájmu staré, odcházející společnosti zadržet. Proto musili mladí hned po svých prvních krocích do literatury podstoupit ostrý zápas ideový. Vedli jej — jak odpovídalo daným okolnostem — v oblasti umělecké, literární; viděli tedy nutnost důkladně se zamyslet nad základními otázkami umění, aby jejich teoretická výzbroj byla co nejdokonalejší. Tak od samého počátku stala se jim kritika — vedle tvorby básnické — nejdůležitějším polem jejich literární činnosti, zbraní, kterou klestili cestu nikoli jen nové literatuře, ale novému vývoji celé národní společnosti. A na tom, že jejich snaha byla úspěšná, měl nemalý podíl právě Vítězslav Hášek.

Soustřeďuje-li se tato práce především na kritickou činnost Háškovu, neznamená to, že zcela opomíjí kritické úsilí Háškových druhů, bojujících za tytéž cíle. Chce naopak sledovat v hlavní linii vývoj literárních názorů celé generace až do poloviny let sedmdesátých, kdy údobí, charakterisované vůdčí úlohou družiny Máje, končí nikoli jen Háškovou smrtí, ale i změnou společenské situace. Cílem práce je ovšem zjistit Háškov podíl na tomto procesu, ukázat na jeho důležitou úlohu v zápase o pokrok české literatury, ba celého českého kulturního života.

K tomu, aby byl výklad kritických názorů Hálkových i obraz české kritiky 50.—70. let podán ve vývojové perspektivě, je ovšem třeba všimnout si aspoň v hlavních rysech předcházejícího vývoje naší literární kritiky; přispěje to k objasnění problematiky období májovců i k výkladu vlastních kritických zápasů Hálkových. Ze stejného důvodu je připojena závěrečná kapitola, obsahující výhledový nárys dalších cest české kritiky v 70. a 80. letech. Vzhledem k tomu je celá práce rozdělena takto:

I. kapitola obsahuje nárys vývoje literárně kritických názorů v době obrozené;

II. kapitola se soustřeďuje na dobu nástupu májovců a na jejich kritické zápasy s konservativci v letech 1858—1859;

III. kapitola sleduje v souvislosti s celkovým vývojem naší literární kritiky Hálkův kritický růst v období od pádu bachovského absolutismu, kdy nastává nová éra našeho národního a kulturního života, do r. 1872, kdy se u Háška projevuje význačným způsobem vliv ruských klasiků-realistů, pomáhající mu k objasnění zásad slovesného realismu;

IV. kapitola se obírá kritickými pracemi z posledního období Háškova života (1872—1874), kdy se Hášek jako kritik i jako umělec proboují k metodě kritického realismu;

V. kapitola podává perspektivu dalšího vývoje českých kritických názorů na ústřední otázky, jimiž se zabýval Hášek, jmenovitě na problém národnosti a realismu v literatuře;

závěr obsahuje souhrn nejdůležitějších poznatků, které vplynuly z rozboru Háškovy kritické činnosti.

K práci přistupuji po zevrubném studiu celého díla Háškova i celého díla jeho nejdůležitějších vrstevníků, především J. Nerudy, K. Sabiny, J. V. Friče, K. Světlé i ostatních účastníků Máje na r. 1858. Považoval jsem to za nutné proto, že i v beletristickém, po případě básnickém díle pronikají teoretické názory některých autorů velmi jasně, ba dokonce — jako je tomu ve Fričově povídce Život sváteční z almanachu Lada-Niöla — je někdy výraz uměleckých názorů samým ideovým jádrem práce beletristické.

Stejnou pozornost věnoval jsem ovšem studiu veškeré háškovské literatury starší i nové, i studiu nejdůležitější literatury, týkající se vývoje uměleckých názorů od Dobrovského až po osmdesátá léta 19. století.

Cenným pramenem k poznání kulturních (jako i politických) dobových poměrů byly mi noviny a časopisy jak doby Háškovy, tak doby starší i novější. Z časopisů doby Háškovy všiml jsem si i těch listů; do nichž Hášek sice nepsal (Politik, Národní pokrok, Národ, Poutník od Otavy, Boleslavan), ale které se tak či onak účastnily polemik s májovci. — V soupisu literatury, který k své práci připojuji, uvádím denní listy a časopisy, jichž jsem použil, aniž se ovšem odvolávám na jednotlivé články; jen nejdůležitější z nich, pokud se přímo týkají mého tématu, uvádím v bibliografii zvlášť.